

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
ČESKÉ REPUBLIKY

Monitoring nabídky potravin ve školách

MUDr. Jarmila Rážová, Ph.D.

MUDr. Zdenka Trestrová

Ministerstvo zdravotnictví

MUDr. Jana Pilnáčková

KHS Libereckého kraje se sídlem v Liberce

Předpoklady úkolu HH ČR:

- v ČR dochází k nárůstu nadváhy a obezity u školních dětí - základní příčiny:
 - ✓ nerovnováha mezi příjmem a výdejem energie,
 - ✓ globální posun v konzumaci potravin ke stravě bohaté na energii (vysoký obsah cukru a tuků- nízké množství vitamínů, minerálních látek a vlákniny),
 - ✓ snížená pohybová aktivita způsobená nárůstem „sedavých“ zájmů dětí,
 - ✓ změny ve způsobu dopravy, narůstající urbanizace;
- děti tráví ve škole značnou část dne,
- konzumují zde alespoň 2 denní jídla (dopolední svačinu a oběd).
Studie HBSC 2010 – 91,6% dětí ve škole svačí, 73,4% dětí obědvá ve škole teplé jídlo, 50% dětí ujídá „něco“ mezi hlavními jídly.
- školní stravování do značné míry ovlivňuje jejich stravovací návyky, *a to jak pozitivně, tak i negativně;*
- potřeba získat validní přehled o dostupnosti potravin, nápojů a pokrmů ve školách.

Na základě těchto znalostí v rámci tvorby politiky veřejného zdraví na regionálních úrovních, ale i na mezirezortní a národní úrovni:

- **vyvolat diskusi se všemi, kteří mohou nabídku školního stravování ovlivnit (s vedoucími školních jídelen, s řediteli škol, se zřizovateli škol, provozovateli bufetů atd.),**
- **poukázat na odpovědnost všech zúčastněných za zdraví dětí.**

Realizace úkolu

- V roce 2011 byl KHS /HSHMP zadán úkol hlavního hygienika „Monitoring nabídky stravování v základních školách“;
- výběr škol provedla ČŠI tak, aby soubor škol byl reprezentativním vzorkem a popisoval celkovou situaci České republiky;
- sběr dat proběhl formou řízeného dotazníku;
- před zahájením úkolu HH proběhl konzultační den na SZÚ, kde byli pracovníci hygienických stanic seznámeni s metodikou vyplňování řízených dotazníků;
- realizace úkolu proběhla v období 1.4.2011 do 15.5.2011.

Šetření se účastnilo všech 14 hygienických stanic:

- ✓ celkem bylo vyplněno 493 dotazníků,
- ✓ nejvyšší počet dotazníků zpracovala Krajská hygienická stanice Středočeského kraje (14%) a Hygienická stanice Hlavního města Prahy (12%),
- ✓ dotazníková akce proběhla na prvním i na druhém stupni základních škol.

Pro porovnání situace v nabídce školního stravování byly školy rozděleny podle velikosti na:

1. malé (do 100 žáků)	počet 195
2. střední (101-300 žáků)	počet 165
3. velké (301 žáků a více)	počet 133

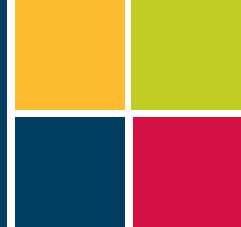
V jednotlivých školách se sledovala **dostupnost potravin, pokrmů a nápojů**

- ✓ v nápojových automatech
- ✓ v jídelních automatech
- ✓ ve školních kantýnách
- ✓ ve školních jídelnách (příprava obědů a svačin)
- ✓ v programu „Školní mléko“

v rámci pitného režimu pro žáky

- ✓ watercoolery
- ✓ pítka
- ✓ zda škola připravuje vlastní nápoje

Nápoje ve školách

- ✓ 4% watercoolery
- ✓ 6,5% pítka
- **37% škol dětem nápoje připravuje, nejčastěji jsou připravovány nápoje v malých školách**
- **možnost výběru mezi slazeným a neslazeným nápojem je pouze v 9% z celkového počtu 493 sledovaných škol**

Automaty na horké a chlazené nápoje

Automat na horké nápoje - ve 12% škol

celkově ve školách umístěno 62 automatů;

✓ čokoláda	96%
✓ káva	48%
✓ sladký čaj	74%
✓ instantní polévka	12%

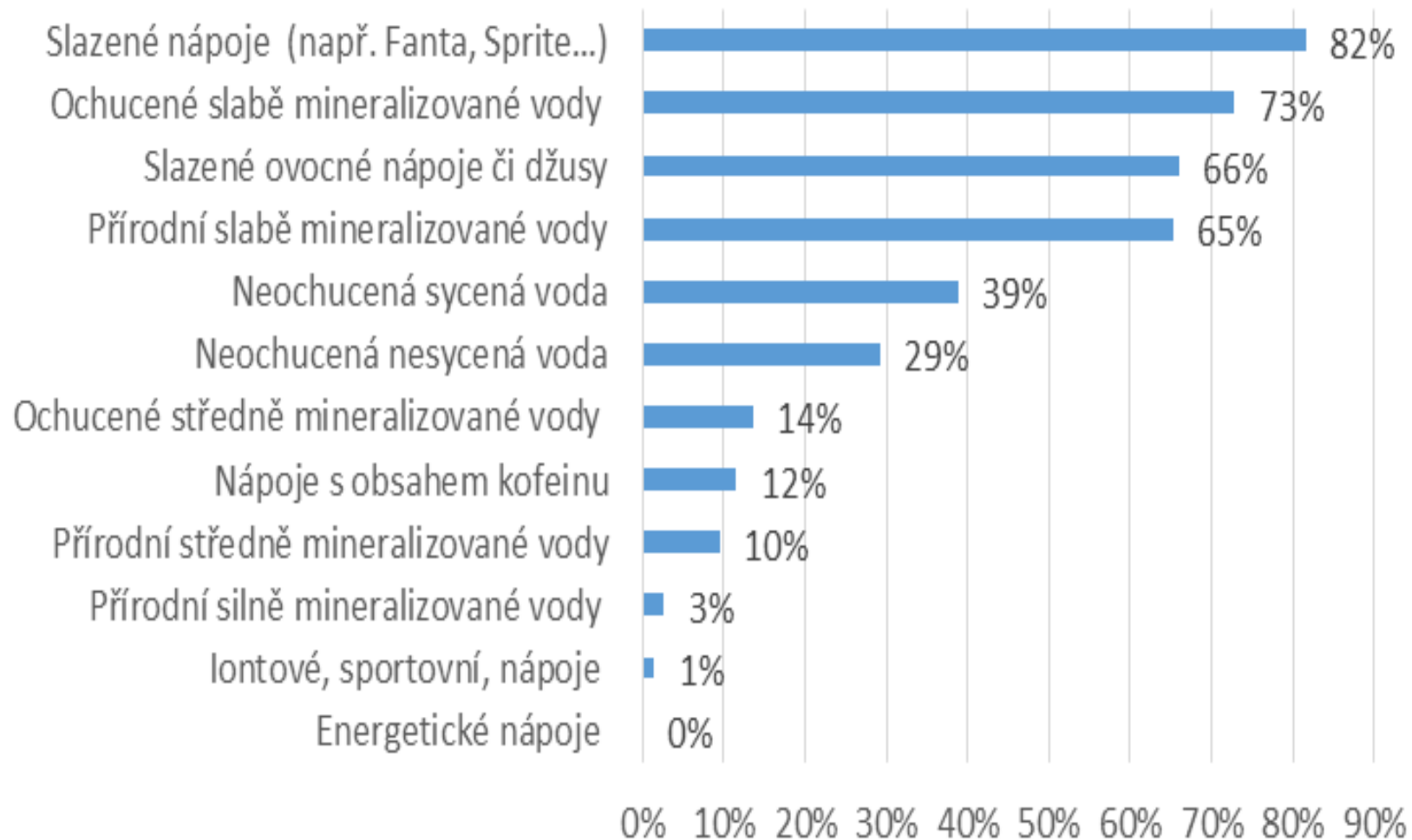
Automat na chlazené nápoje nejčastěji 1 - ve 22% škol

celkově ve školách umístěno 147 automatů;

- ✓ **nejvíce automatů na chlazené nápoje se nachází ve velkých školách**

Nabídka automatů na chlazené nápoje

(relativní počet automatů nabízejících daný nápoj), studie hygienické služby

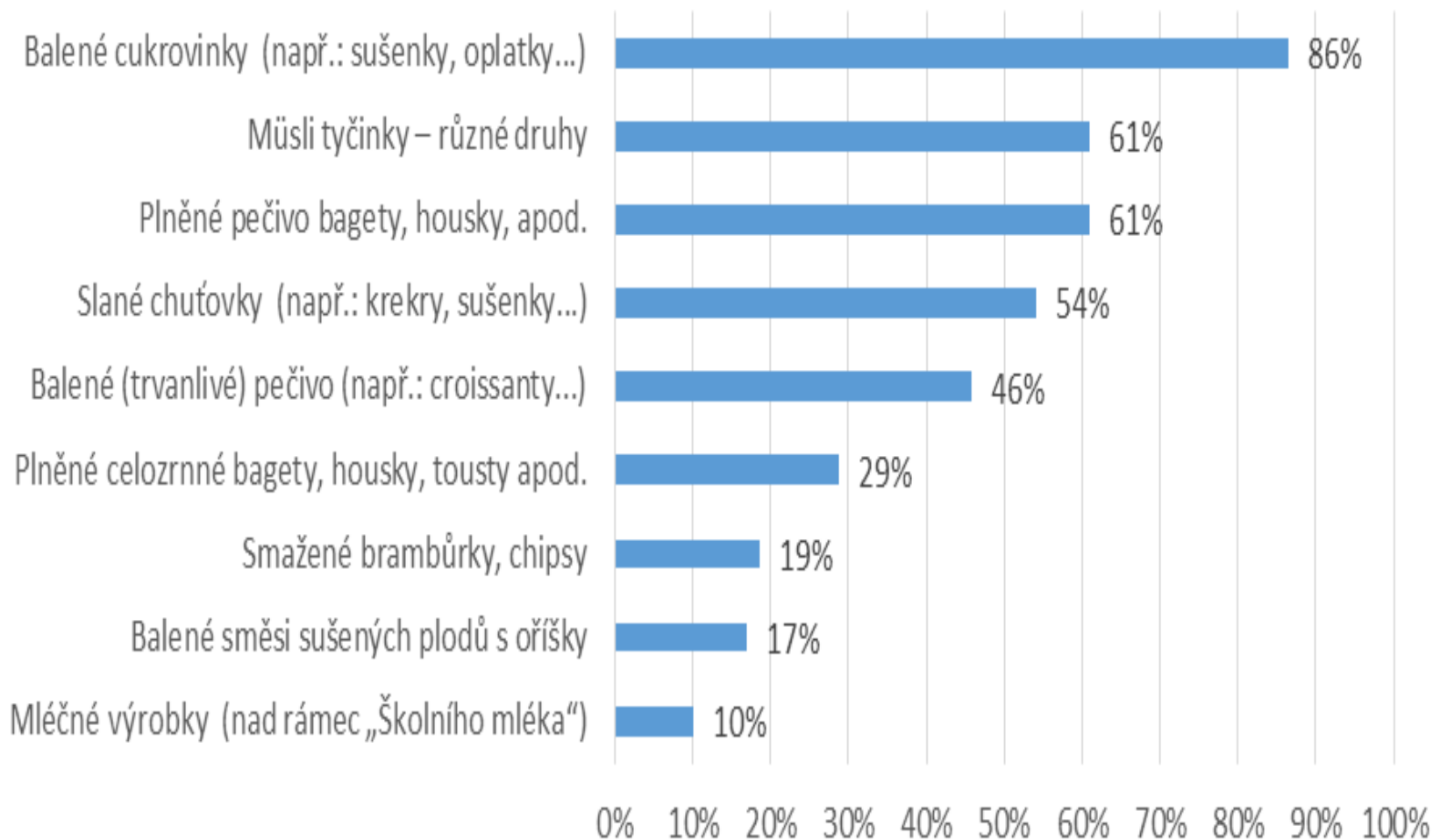
Jídelní automaty

v 12% škol, celkový počet 59
žáci si mají možnost v nich nejčastěji koupit:

- **cukrovinky**
- **müsli tyčinky**
- **plněné bagety**
- **slané chuťovky**
- **balené trvanlivé pečivo**

Nabídka jídelních automatů

(relativní počet automatů nabízejících danou potravinu), *studie hygienické služby*

Školní kantýna (bufet)

ve 24% škol, celkem 119

- **nejčastěji ji provozuje třetí osoba, nezávisle na školní jídelně – 73%,**
- **v 21% ji provozuje školní jídelna při základní škole**
- **nejvíce se kantýny nacházejí ve velkých školách.**

Sortiment nabídky:

slané chuťovky, čerstvé pečivo, jemné pečivo, průmyslově balené plněné bagety

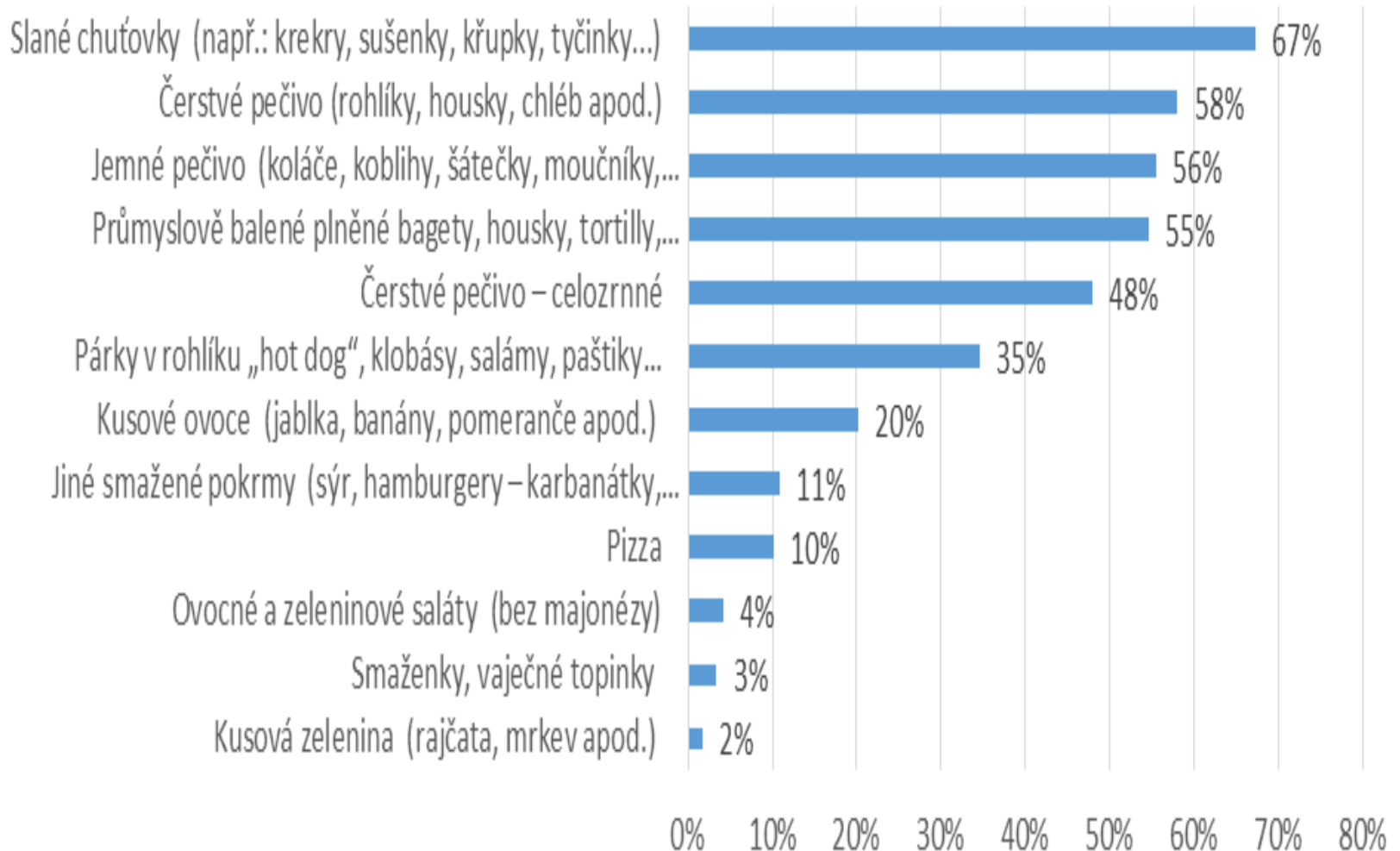
- ✓ **pozitivní - v 48% se ve sledovaných kantýnách nabízí čerstvé celozrnné pečivo**

negativní

- **kusová zelenina v nabídce pouze ve 2% a ovoce ve 4%.**
- **nápoje v kantýně - opět převažují sladké**

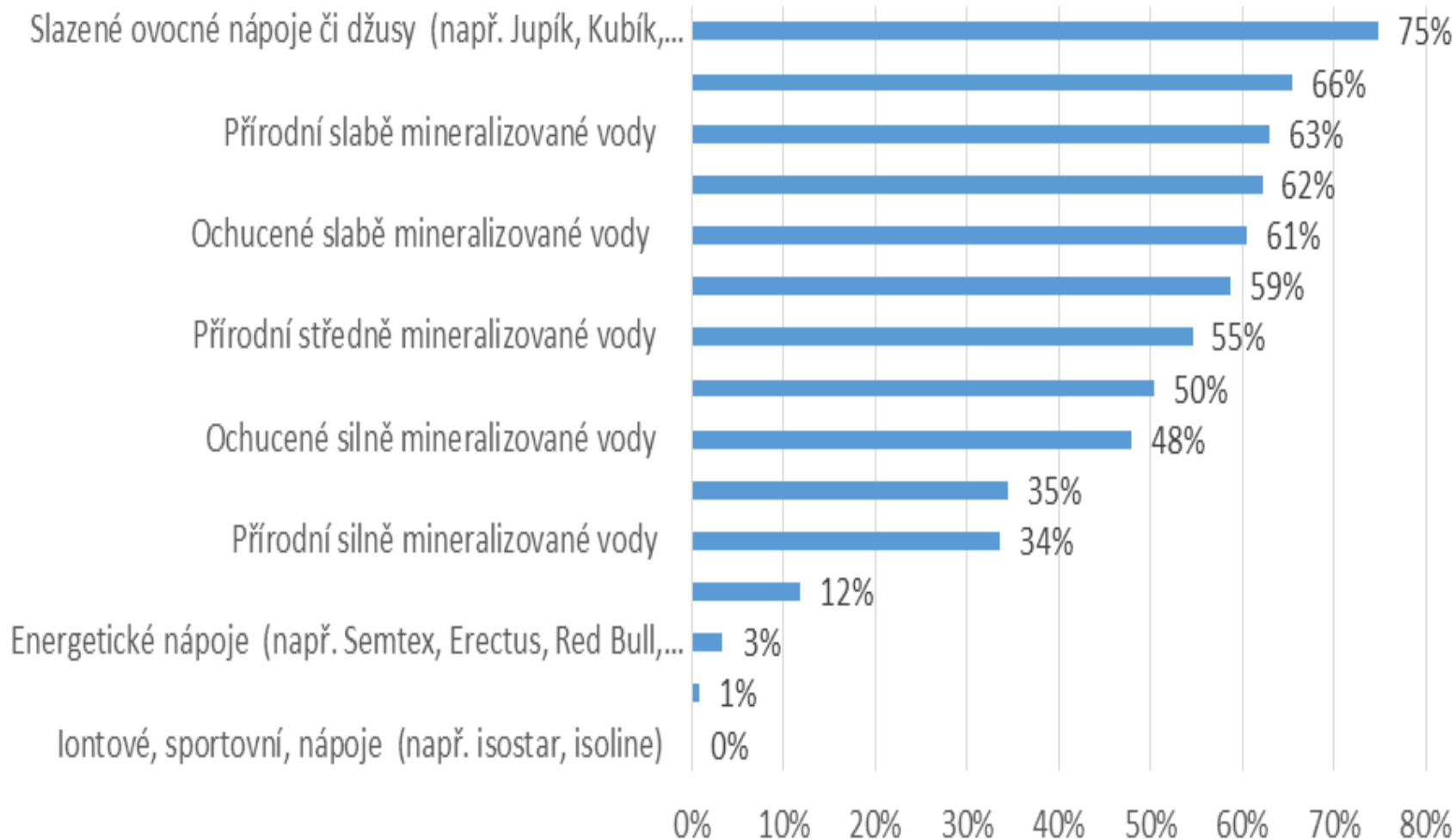
Kantýna - nabídka potravin

(relativní počet kantýn nabízejících danou potravinu), *studie hygienické služby*

Kantýna - nabídka nápojů

(relativní počet kantýn nabízejících daný nápoj), *studie hygienické služby*

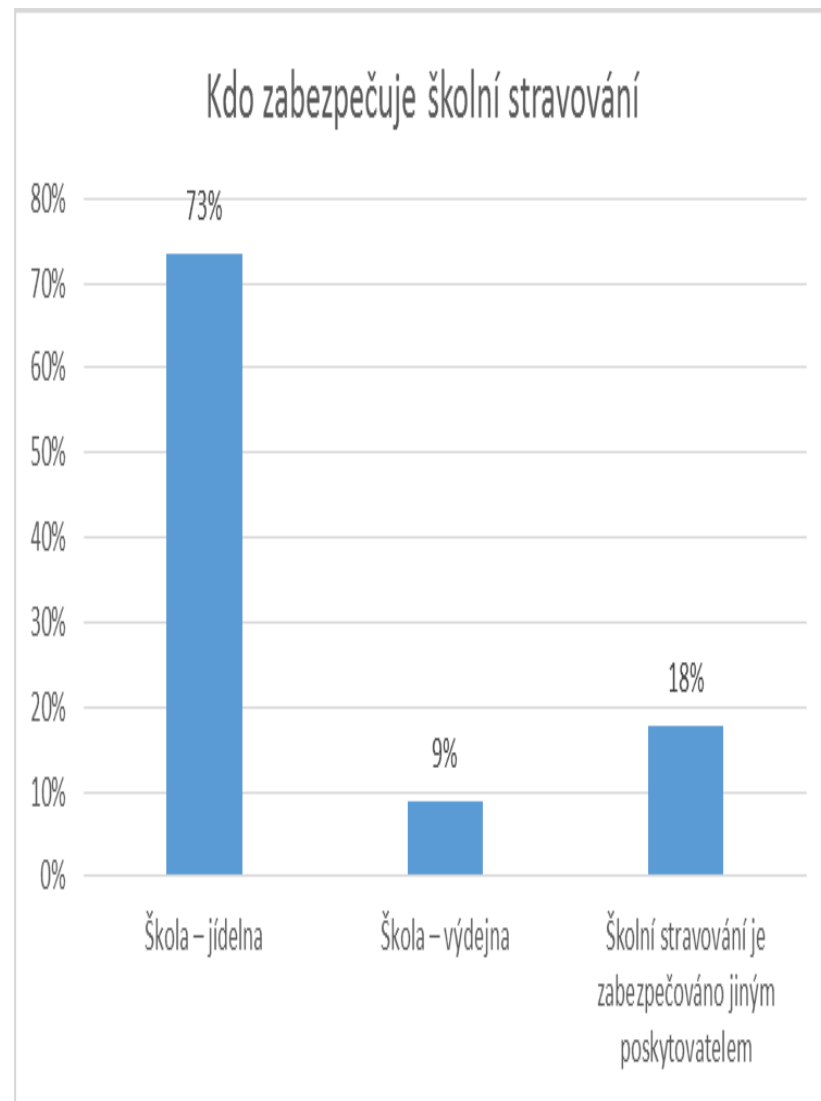
Školní jídelna

**Školní stravování je
zabezpečeno**

v 73% školní jídelnou

**v 9% ve školní
výdejně**

**v 18% jiným
poskytovatelem**

Školní jídelna

- **jeden pokrm bez výběru** nabízí **60%** školních jídelen
- ze dvou pokrmů má možnost výběru **32%** školních jídelen
- **3 jídla** v nabídce má **5%** jídelen
- *maximální možnost výběru jsou 4 jídla*
- **60% ŠJ používá** pro přípravu pokrmů **konvektomaty**
- **16%** sledovaných **ŠJ pravidelně** používá **dehydratované směsi** jako základ k rychlé přípravě pokrmů

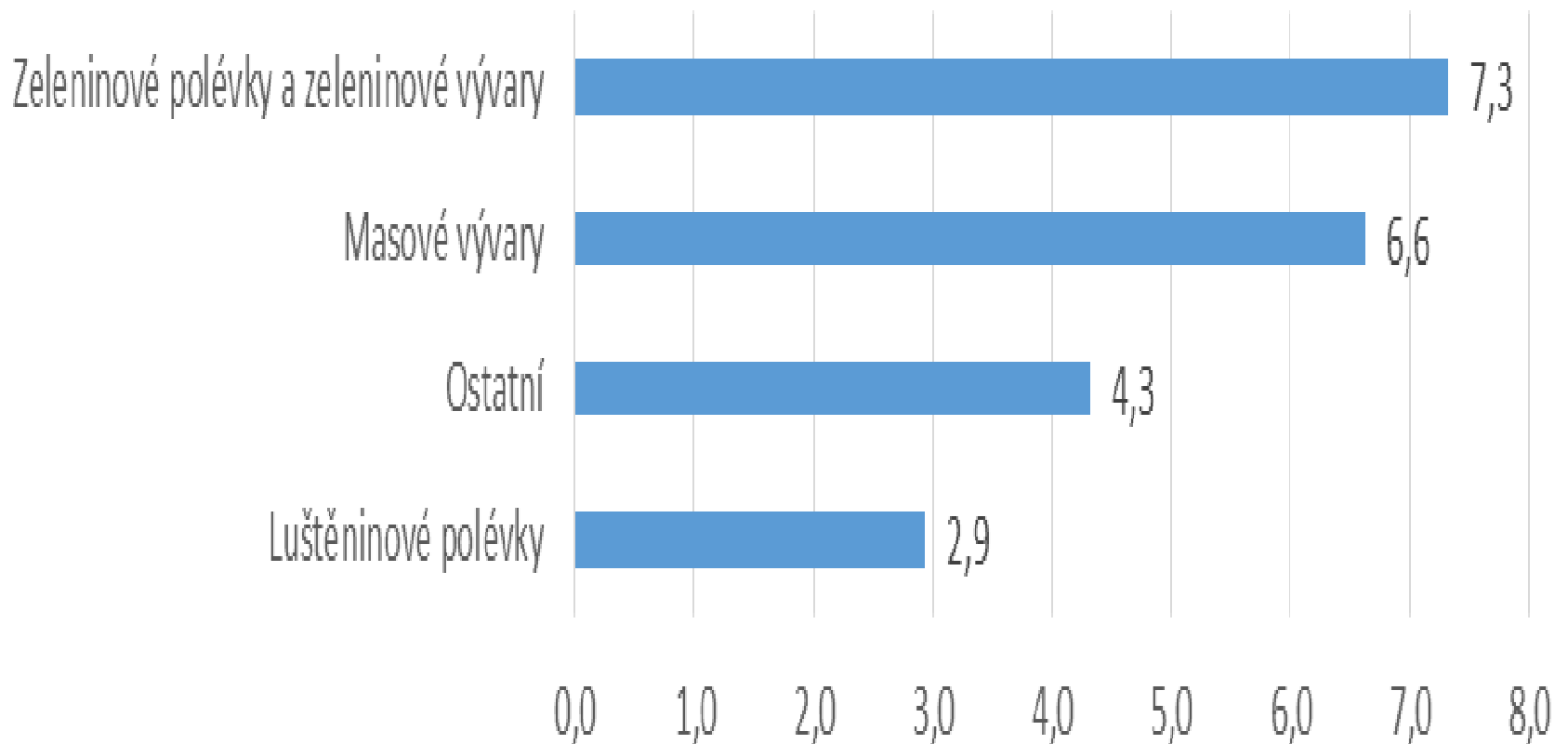
Školní jídelna

- možnost elektronického objednání – ve 30% ze všech dotazovaných škol,
- možnost sledovat výběr pokrmů svého dítěte je v 32% škol
- možnost rodičů přes internet objednat pokrm svému dítěti ve 20% škol
- bezobjednávkový systém je v 17% školních jídelen
- **malé školy** formu elektronické objednávky, sledování výběru pokrmů dětí či objednávky obědů přes internet **poskytují pouze v cca 10 %**
- ✓ **téměř 70% velkých škol** tuto službu zajišťuje.

- **dotazník se zaměřil**
na sledování frekvence pokrmů v měsíčním
jídelním lístku
- **jednotně byl pro toto hodnocení vybrán**
měsíc leden
- **byly sledovány**
polévky, hlavní jídla, přílohy a nápoje

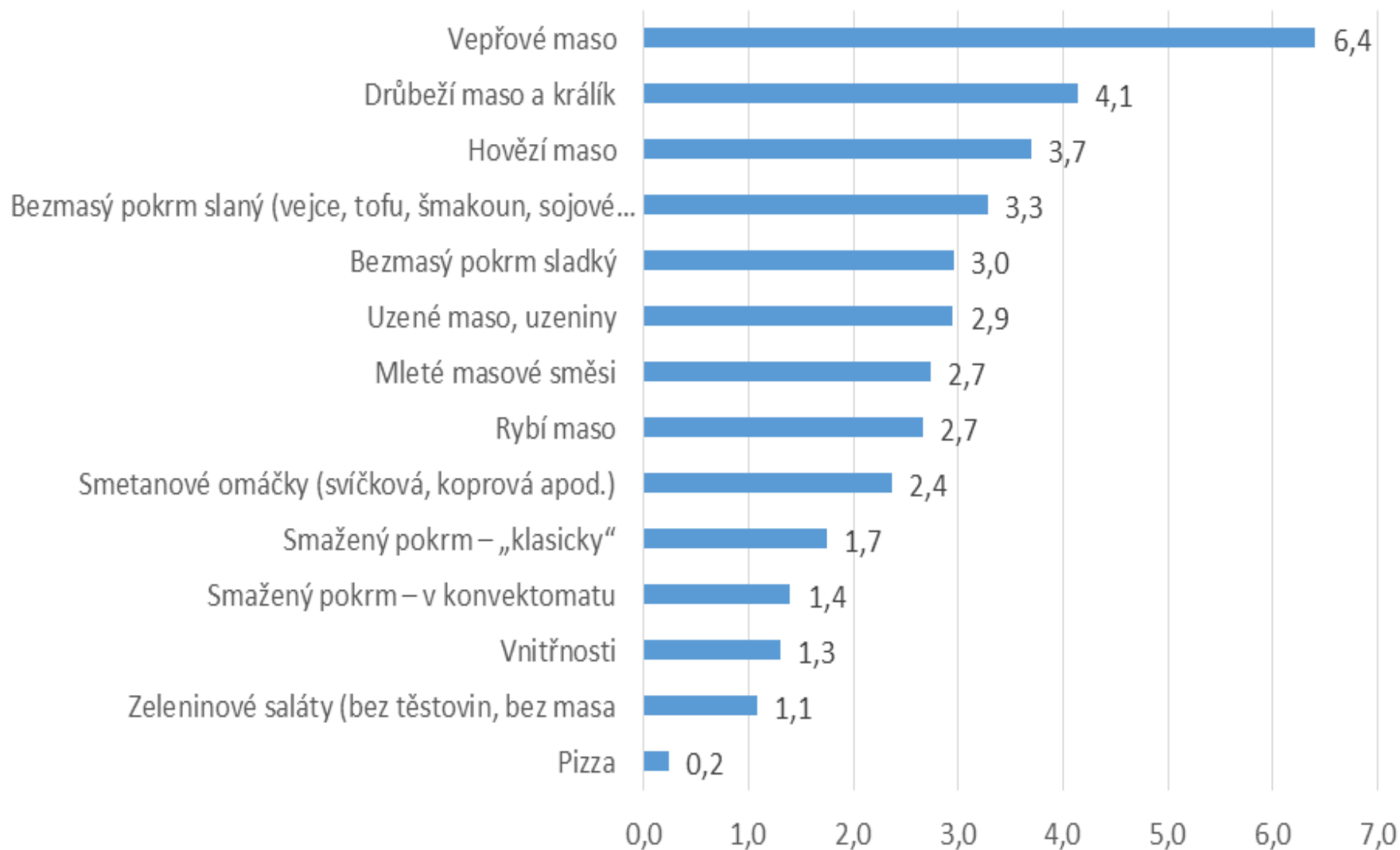
Jídelna - nabídka polévek

(průměrná frekvence nabídky potraviny za jeden měsíc), *studie hygienické služby*

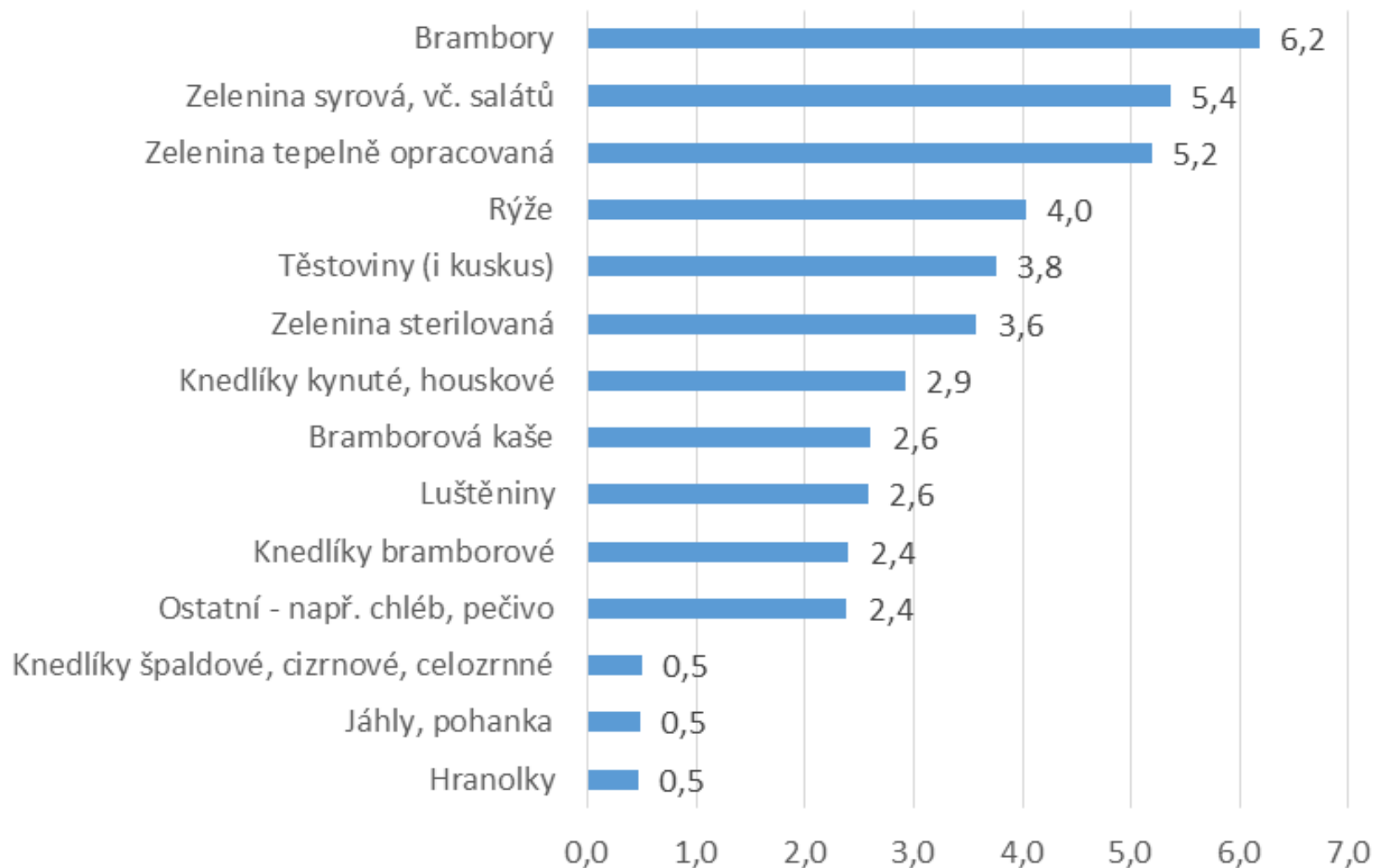
Jídelna - nabídka hlavních jídel

(průměrná frekvence nabídky potraviny za jeden měsíc), *studie hygienické služby*

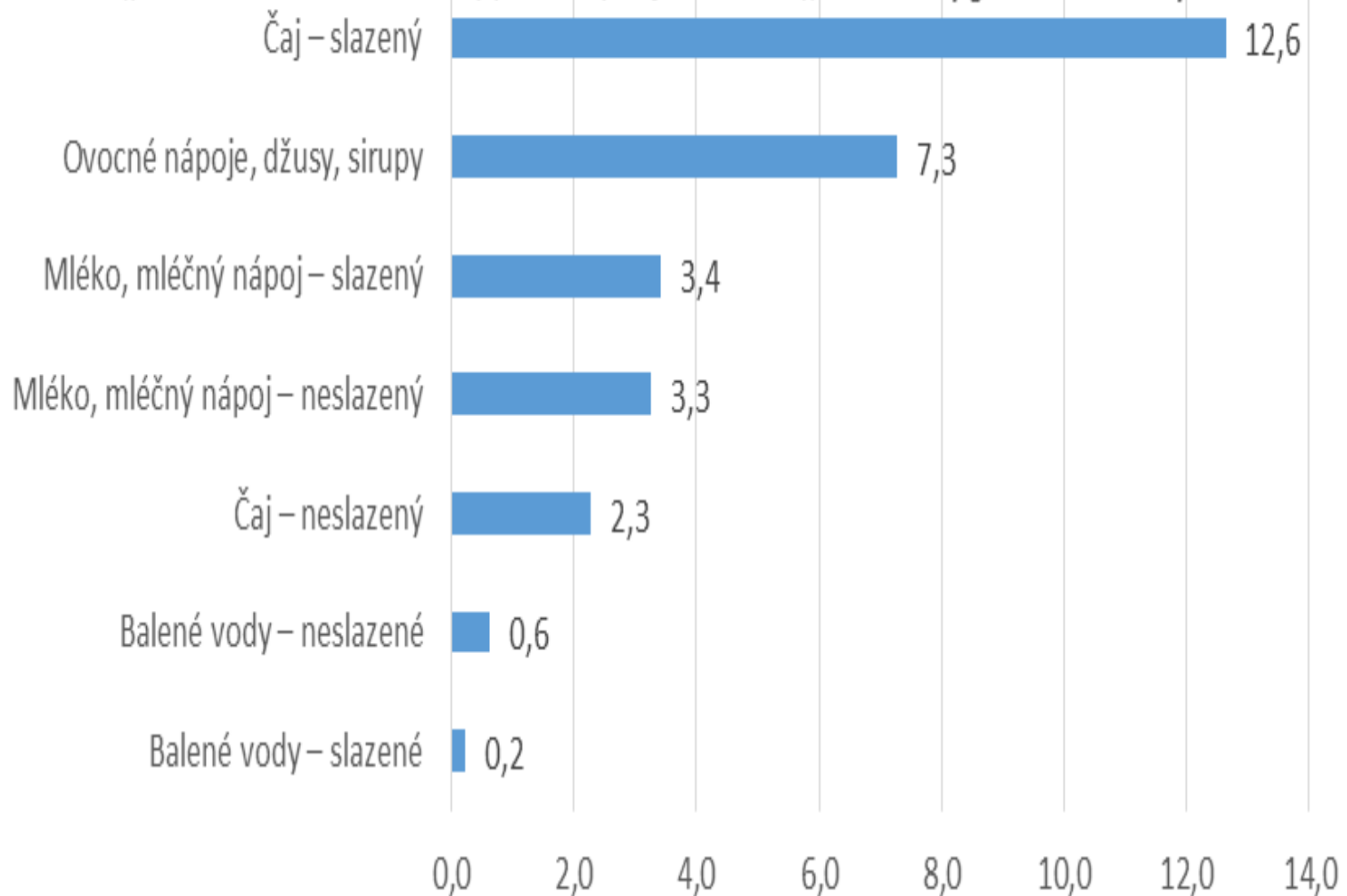
Jídelna - nabídka příloh

(průměrná frekvence nabídky potravin za jeden měsíc),
studie hygienické služby

Jídelna - nabídka nápojů

(průměrná frekvence nabídky potraviny za jeden měsíc), *studie hygienické služby*

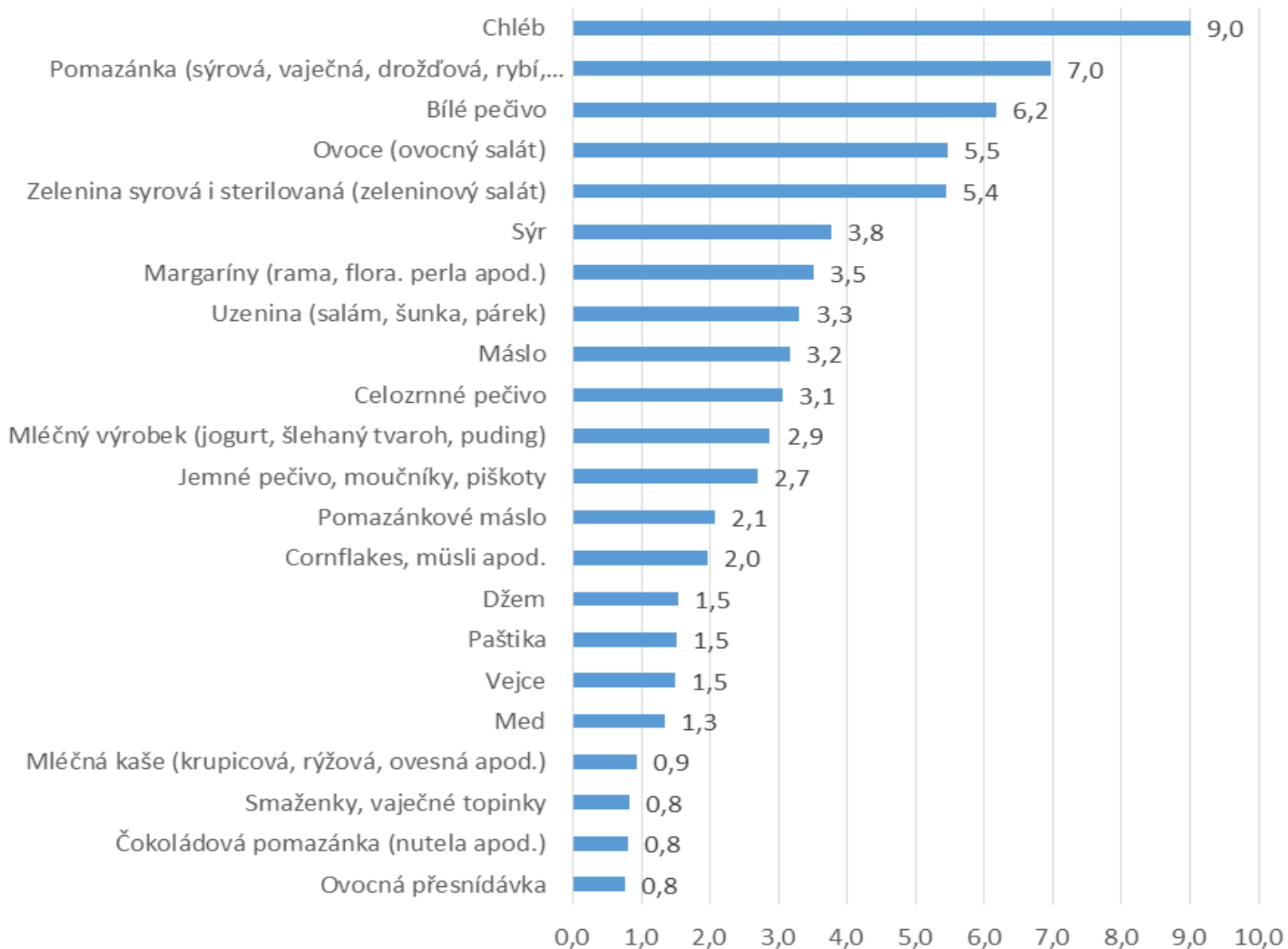

Školní jídelna

Svačiny vlastní výroby,
které poskytuje školní jídelna jako nadstandard
se vyrábějí v 94 školách z 493 sledovaných,
tedy v 19%.

Svačiny - nabídka potravin

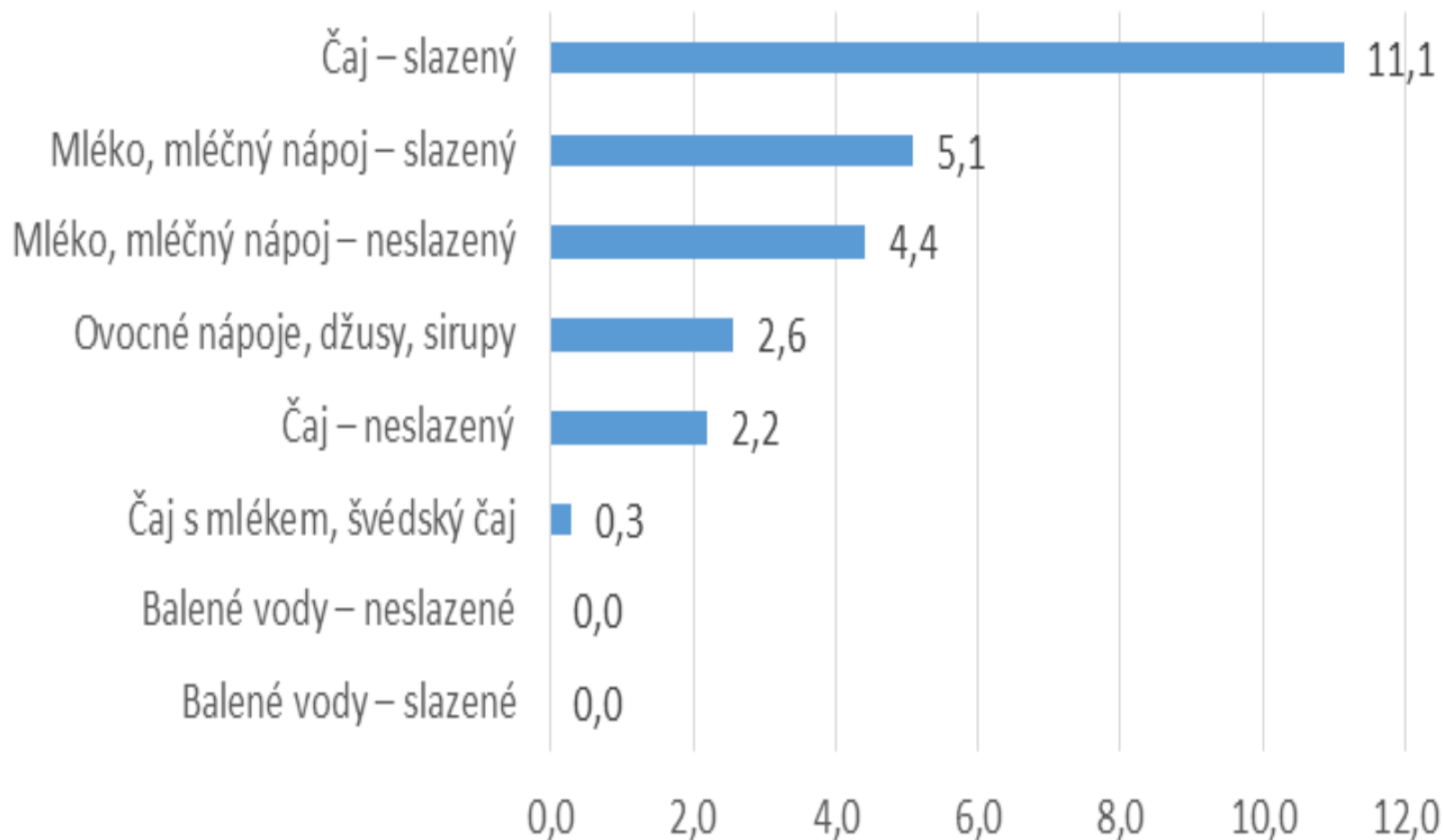
(průměrná frekvence nabídky potraviny za jeden měsíc), *studie hygienické služby*

Svačiny - nabídka nápojů

(průměrná frekvence nabídky potraviny za jeden měsíc),

studie hygienické služby

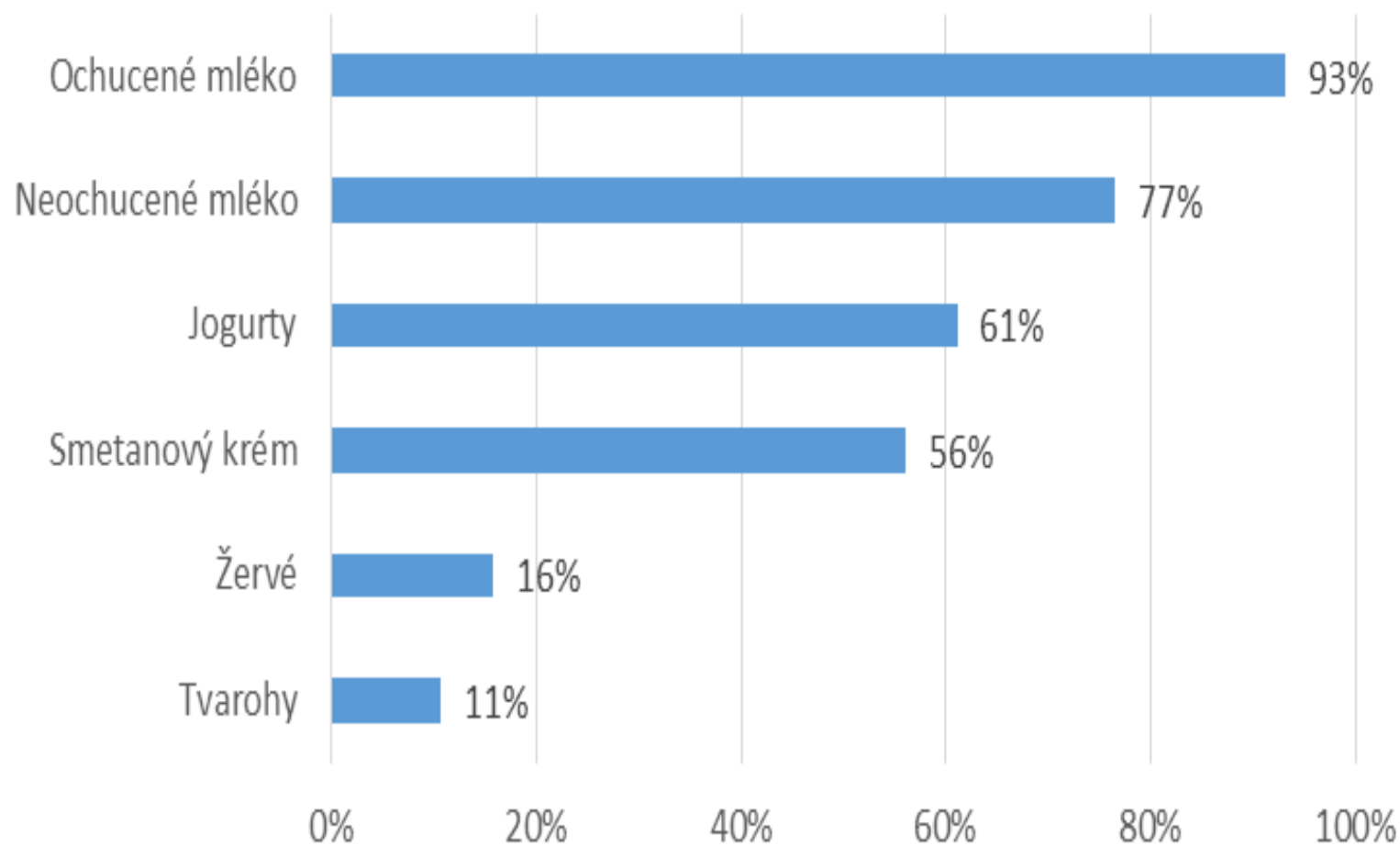

Program „Školní mléko“

- v **60%** sledovaných škol, 293 z celkového počtu sledovaných škol
- nejvíce o něj mají zájem ***děti na prvním stupni v malých školách***

Program školní mléko

(relativní frekvence škol účastnících se programu školní mléko a nabízejících danou komoditu), *studie hygienické služby*

Doplňkový prodej ve školách - souhrn

- v **automatech na chlazené nápoje** se nejčastěji objevují slazené nápoje (82%), ochucené slabě mineralizované vody (73%), slazené ovocné nápoje a džusy (66%);
- v **nabídce jídelních automatů** jsou nejvíce zastoupeny balené cukrovinky (86%)
- v **kantýně, která je součástí školy**, jsou v sortimentu nejčastěji zastoupeny slané chuťovky (67%), čerstvé pečivo (58%) a jemné pečivo (56%), z nápojů slazené ovocné džusy (75%) a ochucené středně mineralizované vody (66%)
- v **programu „Školní mléko“** je v nabídce nejčastěji ochucené mléko (93 %)

Doplňkový prodej ve školách - závěr

- **sortiment doplňkového prodeje ve školách nepodporuje výchovu dětí ke zdravým stravovacím návykům a může být jednou z mnoha příčin narůstající dětské obezity.**

Nabídka školních jídelen

- **spotřební koš základních potravin použitých pro přípravu pokrmů je legislativně uzákoněn vyhláškou MŠMT č.107/ 2005 Sb. o školním stravování, dozorován Českou školní inspekcí**
- **pestrost jídelníčků je v některých krajích připomínkována pracovníky odboru hygieny dětí a mladistvých, OOVZ**

Školní stravování – souhrn

Pozitiva:

- dostatečná nabídka:
 - ✓ zeleninových a luštěninových polévek
 - ✓ ryb
 - ✓ zeleniny tepelně opracované i syrové ve formě přílohy
- časté podávání rýže

Návrhy na zlepšení:

- snížit počet pokrmů především z vepřového masa,
- vynechat uzené maso a uzeniny,
- zvýšit podíl bezmasých slaných jídel,
- v sortimentu nápojů jako součást oběda snížit nabídku sladkého čaje nebo umožnit vždy výběr slazeného a neslazeného nápoje.

Školní stravování - závěr

- **Při sestavování jídelních lístků existují rezervy, které by bylo možné lepší kombinací živin odstranit [Slavíková]**
- ✓ **formou hodnocení jídelních lístků dle metodického pokynu HH ČR**
„Doporučená pestrost“
přispět k ozdravení školního stravování při respektování současné legislativy týkající se školního stravování.

Závěry 1

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá,

- že **možnosti stravování**, které mohou děti během pobytu **ve škole** získat, a to *především sortiment doplňkového prodeje*, **mohou negativně ovlivnit stravovací návyky dětí, které si ponesou do dospělosti.**
- nutnost **monitorovat situaci nabídky možností stravování** ve škole a opakovaně ji vyhodnocovat.
- **regulace stravování dětí ve školách** (např. výživové normy pro školní stravování, bezplatné poskytování čerstvého ovoce a zeleniny, omezení dostupnosti slazených nápojů aj. - **mají význam a jsou prokazatelně efektivní;**
- nutnost na základě získaných znalostí vyvolat širokou diskusi se všemi, kteří mohou nabídku školního stravování ovlivnit;

Závěry 2

- Přijímaná opatření musí být však bezpodmínečně doprovázena *vzděláváním, zvyšujícím zdravotní uvědomění dětí a mládeže a jejich informovanost o vztahu výživy a zdraví*; děti a mládež by měly porozumět k čemu opatření slouží, jinak je efekt opatření pouze krátkodobý a rychle vyprchá;
- Spíše než úplný zákaz automatů ve školách je doporučováno, aby byla *opatření zaměřena na obsah školních automatů*; tak, *aby nabízely z hlediska zdravé výživy vhodnější pokrmy a nápoje.*

Zdroj: Project EU Eatwell: Interventions to Promote Healthy Eating Habits. Evaluation and Recommendations . Dostupné na <http://www.eatwellproject.eu/en/>

Děkuji za pozornost.

Kontakty:

MUDr. Jarmila Rážová, Ph.D.

Ministerstvo zdravotnictví ČR

Palackého nám. 4, 128 01 Praha 2.

Tel: 224 972 419

Email: vh@mzcr.cz, jarmila.razova@mzcr.cz